

Budizem

je ena od dvanajstih glavnih svetovnih religij in filozofija, temelječa na učenju Siddharte Gautame (sanskrtsko v paliju *Sidhata Gotama*), sina kralja ene izmed severno indijskih držav, ki je živel med leti 563 in 483 pr. n. št. Razširil se je po Aziji v Srednjo Azijo, Tibet, Šrilanko, Jugovzhodno Azijo, kakor tudi v vzhodnoazijske države Kitajsko, Mongolijo, Korejski polotok in Japonsko (skupaj po vsem svetu ca. 500 milijonov vernikov). Po nekaterih razlagah je budizem ateistična vera; vera brez Boga.

Siddharta in njegovo življenje

Siddhartov oče je iz njegovega življenja odstranil vse, kar bi ga lahko užalostilo. Princ tako ni poznal žalosti, trpljenja, smrti in bolečine. V času rojstva Siddharte Gautame je mnogo hindujcev iskalo odgovor na posamezna vprašanja, posebno na tista, ki so se nanašala na življenje. Zakaj morajo ljudje trpeti? To je bila posebno resna težava za hindujce zaradi njihovega verovanja v reinkarnacijo. Kaj pomeni trpljenje, ne samo v enem življenju, temveč v mnogih? Siddharta se je začel zanimati za to vprašanje in se odločil, da bo našel nove načine za to rešitev. Kralj Šudhodana in kraljica Maya, Budova starša, sta bila pred njegovim rojstvom brez otrok. Živela sta vzdržno, zato štejejo spočetje Bodisatve za brezmadežno. Kraljica je nekoč v spanju videla belega slona, kako vstopa v njen desni bok. Za jasnovidce je to pomenilo obljubo, da se bo rodil sin, ki ne more biti nič drugega kot *čakravartin* (vesoljni vladar) ali pa Buda, če se odpove svetu. Deset luninih mesecev po spočetju je kraljica, ki je hotela obiskati starše, zapustila Kapilavatsu v spremstvu svoje mlajše sestre in služabnice. Ustavila se je v parku Lumbini in stoje, držeč se za vejo drevesa, rodila Bodisatvo: ta je prišel iz njenega desnega boka, ne da bi jo ranil. Sakra in Brahma sta ga prevzele tako, da se ga ni dotaknil noben človek, temveč so ga prva sprejela božanstva. Bodisatvo, ki se je vzravnaval na velikem, čudežno vzcvetelem lotosu, sta najprej umila dva kralja Naga, nato pa je naredil sedem korakov proti severu, označil smeri neba, eno za drugo in slovesno, kot lev brez strahu in groze oznanil, da bo premagal bolezen in smrt. Ves svet, od nebes do pekla, je slavil ta dogodek. Sočasno so se rodili tudi njegova prihodnja žena, njegova oproda, konj in različni kralji.

Siddharta – to ime je dobil ob rojstvu, se je rodil okoli leta 563 pr. n. št. Kasneje so mu dali še druga imena, Gautama (tisti, ki je dosegel svoj cilj), Sakyamuni (modri iz družine Sakya), Bhagavat (blaženi), Tathagata (vzvišeni, popolni), Džina (zmagoviti), predvsem pa Buda (razsvetljeni, prebujeni).

Njegov oče je bil vladar majhnega kraljestva v severni Indiji, v bližini današnjega Nepala. Člani družine so bili hindujci. Njegova mati, kraljica Maya, je kmalu po sinovem rojstvu umrla, zato je zanj skrbela njegova teta Mahapradžati. Mladi knez je dajal znamenja nenavadne bistrosti in moči. Ko mu je bilo 16 let, je zmagal v streljanju, njegova puščica naj bi prebila sedem dreves. Zato je dobil v zakon sestrično Jashodaro.

Neka zgodba pripoveduje o jasnovidcu, ki je princu ob njegovem rojstvu prerokoval, da bo postal mogočen vladar, če mu bodo preprečili štiri poglede: pogled na bolnika, na starca, na mrtveca in na meniha. Če pa bi vendarle videl katerega od njih, bo postal potujoči sveti mož. Siddhartov oče se je zaobljubil, da bo sinu preprečil poglede na take ljudi. Siddharta je živel v razkošju palače, bil je vpljuden in radodaren. Mladi knez si je moral priznati, da je ta jasna sreča, ki jo uživa, laž in privid. Imel je izkušnjo maye.

Siddharta, ki so mu zamolčali, da so na svetu starost, bolezen in smrt, je šel na sprehod. Zagledal je grdega brezzobega starca. Knez se začudi in vpraša, *kaj je to?* Povedo mu, da je to starost, ter, da je to usojeno vsem ljudem, ki dolgo žive, tudi njemu. Knez se zgrozi, odhiti domov in se zapre, da bi razmislil o tem. Ko je šel drugič na sprehod, je zagledal bolnika. Človek je stal pred njim izmozgan, s podplutbami in kalnimi očmi, ves izčrpan. Knez, ki so mu zamolčali bolezen, obstane in vpraša, *kaj je to?* Pravijo mu: *to je bolezen in zboli lahko*

vsak človek. Ko sliši, da tudi on, poln zdravja in sreče, lahko zboli, se vznemiri. Obrne se in gre iskat samote in miru. Ko je šel tretjič na sprehod, je videl, kako nekaj neso mimo njega. *Kaj je to?* vpraša. *Mrlič*, mu odgovorijo. *Kaj je to mrlič?* Povedo mu, da je mrlič mrtev človek. Knez se približa in vpraša: *Kaj boste sedaj? Zagrebli ga bomo. Zakaj? Ker ne bo več oživel, lotili se ga bodo črvi in smrad. Ali je to usoda človeka? Ali vse to čaka? Tudi mene? Zagrebli me bodo in iz mene bodo prilezli črvi in smrad?* Da. Ko je šel še četrtyč na sprehod, je srečal meniha, ki je s skodelico v roki prosil hrane.

Mladi knez je spoznal grozoto človeškega trpljenja, hkrati pa je v menihovem notranjem miru že videl prvo sredstvo, da se trpljenja reši. Ko se je po četrtem sprehodu vračal domov, so mu sporočili, da mu je žena rodila sina Rahula. To ga je spodbudilo, da se je še hitreje odločil za življenje meniha – berača.

Še isto noč se je naskrivaj poslovil od žene in otroka, poklical svojega konja Kanthaka in zapustil kraljevo palačo. Spremljal ga je zvesti sluga Čandaka. Ko je bil že daleč v notranjosti gozda, je slekel svilena oblačila in si nadel obleko iz lubja. Nakar je odslovil služabnika in konja. Gautama je začel novo življenje pri 29 letih.

Siddharta je spoznal, da celo najbogatejši vladar ne more ubežati trpljenju, ki je posledica bolezni, starosti in smrti. Postal je potujoči sveti mož. Iskanje je vodilo Siddharta iz ene skrajnosti v drugo. Sedem let je poslušal nauke brahmanskih puščavnikov, po njihovem zgledu je iskal združenje z Brahmanom. Zato se je postil in mrtvičil. Da bi dosegel notranjo zbranost, ni nikoli sedel ampak čepel na gležnjih. Spal je na ležišču iz dračja. Včasih je na dan pojedel samo zrno riža. S svojimi močmi je bil pri kraju, telo mu je bilo samo še kost in koža in duh se mu je zatemnil. In ko je ostala v njem samo še tisočinka življenjske moči, se mu je prikazal Indra – bog vojne. Igral je na lutnjo s tremi strunami in mu pokazal, da lahko le pravilno napeta struna zveni prijetno. Tista struna, ki je premalo napeta, ne daje nobenega zvoka, tista, ki je napeta preveč, pa zanesljivo počí. Tako bo le tisti, ki se bo znal ogniti vsem skrajnostim, dosegel svoj cilj. Spoznal je, da je trpinčenje samega sebe brez izhoda in nesmiselno. Življenje odpovedi ne velja več kot uživanje. Tedaj je spoznal pomembnost srednje poti. Kasneje je v pridigi v Benaresi dejal: "Dve skrajnosti sta. Ena je uživaško življenje, ko se predajaš užitkom in uživanju. To je nizkotno, nečastno, nasprotno duhu, nevredno in ničevno. Druga skrajnost je življenje trpinčenja. Tudi to je žalostno, nevredno, ničevno." Teh dveh skrajnosti se je popolnoma varoval, se od njih oddaljil. Odkril je pot, ki gre po sredini, ki odpre oči in duha, ki vodi k miru, k vedenju, k razsvetljenju, pot, ki vodi v nirvano.

Ko je sedel pod smokvinim drevesom v bližini vasi Uruvela, južno od Patne, je imel Gautama razodetje vseznanja, ki ga je osvobodilo. Sužata, hči bližnjega kmeta, mu je tistega dne prinesla v dar nekaj riža v zlati skodelici. Zagledala je Gautama pod smokvinim drevesom in mu izročila skodelico. Ko se je nasitil, je vrgel skodelico v reko in glej, plavala je v nasprotno smet, kot je tekla voda. Ta nadnaravni dogodek napoveduje bližnje razsvetljenje. V noči polne lune meseca *vesakha* (april–maj), na svoj 35. rojstni dan, je po izročilu Gautama dosegel najvišje dokončno prebujenje in tako postal Buda (razsvetljeni).

Temelj budizma

Če bi vse lepe in prijetne reči nehali želeti in če ne bi bili vedno tako rekoč željni sreče, ugodja, priznanja in nežnosti, potem tudi ne bi bili tako pogosto žalostni, če vsega tega ne bi imeli. In kdor si ne bi več želel, tudi žalosten ne bi bil več. Znebiti se je treba želja, kajti s tem se znebimo tudi trpljenja. Budist lahko postane vsakdo, ne glede na narodnost, spol ali socialni položaj. V budizmu se ne govori o grehu, temveč o nezdravih dejavnostih. Nezdrava dejavnost je vsako dejanje, ki škoduje drugemu živemu bitju. V to sodijo tudi negativne misli in čustva.

Budistični nauk

- Karma – zakon karme (vzroka in učinka) deluje v moralnih in telesnih razsežnostih človekovega življenja; človek je tako vpet v ponavljajoči se krog dobrih in zlih dejanj.
 - Reinkarnacija – na ponovno utelešenje (reinkarnacija) vplivajo dejanje (dobra ali slaba) iz prejšnjega življenja. Naše življenje sedaj je določeno z našim prejšnjim življenjem.
 - Osvoboditev od karme – če se človek zaveda lastne vpetosti v proces karme ter izpolnjuje prave pogoje, lahko preseže svoj človeški položaj, tako da karme ne odpravi popolnoma, ampak se osvobodi njene oblasti in preusmeri svoje življenje. S tem povzroči »dobro karmo«, ki blagodejno vpliva na človeka in njegovo okolico.
 - Štiri plemenite resnice – prvo Učenje Bude Šakjamunija:
 - Prva resnica* – Splošna človeška izkušnja je trpljenje, kar je posledica pretekle karme.
 - Druga resnica* – Vzrok trpljenja je človeško hrepenenje po napačnih stvareh oziroma si prizadeva za prave stvari na napačen način. Temeljna težava je okvarjen človeški čut za vrednote.
 - Tretja resnica* – Trpljenje lahko preneha.
 - Četrta resnica* – Plemenita osmera pot je pot k rešitvi.
 - Plemenita osmera pot – je osem kažipotov življenja:
 - Pravo spoznanje* – priznavanje štirih plemenitih resnic,
 - Pravo mišljenje* – duhovno stanje miroljubja, dobrohotnosti, oddaljitve od sovraštva ...
 - Pravo govorjenje* – izključuje laž, nekoristno govorjenje, opravljanje ...
 - Pravo obnašanje* – moralno vedenje (prepoved umora, kraj in prešuštva),
 - Pravi način življenja* – način življenja ne sme škodovati drugim,
 - Pravo prizadevanje* – zatirati zle namene in spodbujati dobre,
 - Prava razsodnost duha* – človek skrbno razmišlja in ne popusti željam,
 - Prava zbranost duha* – intenzivna koncentracija pripomore k boljšemu iskanju,
- a) modrost oziroma razumnost (pravo spoznanje in mišljenje)
 b) etično vedenje (pravo govorjenje, obnašanje, življenje ...)
 c) duševna disciplina (pravo prizadevanje, razsodnost, zbranost duha ...).
- Nirvana – je razsvetljeno stanje uma, Vsevedno in Vseprisotno.
 - Dharma – je Učenje Bude.
 - Buddha – pomeni *razsvetljeni*.

Simbol budizma

Simbol budizma je koło. Pesto, platišče in napere simbolizirajo tri temeljne lastnosti, ki vodijo v razsvetlitev: etiko, zbranost in modrost.

Praznovanja

Vesak je praznovanje Budovega rojstva in v deželah teravadskega budizma tudi njegovega razsvetljenja in smrti. Budovi kipi so okrašeni in na Kitajskem jih umivajo z dišečo vodo. Darove odnesejo v samostane, tam lahko prirejajo tudi ognjemete. Vassa (umik v meditacijo) je v deževni dobi. V Budovih časih ni bilo mogoče potovati, zato je Buda menihom ukazal, naj ostanejo na enem kraju, se tam učijo in meditirajo. Med tem praznikom skušajo tudi navadni ljudje najti čas za učenje in meditacijo. Na koncu umika v meditacijo darujejo menihom nova oblačila. S praznovanjem se spominjajo tudi Budove prve pridige. V Šrilanki imajo praznik posvečenega zoba. Po cestah nosijo enega Budovih zob. Ob koncu 3-mesečne Vasse nastopi praznik Kathina.

Širjenje budizma

Budizem se je razširil iz kraja Bodh Gaja, kjer je nastal, v mnogo drugih vzhodnih dežel, kjer je še vedno živ. V Indiji sami je bolj ali manj hitro izumrl. Nekateri strokovnjaki menijo, da ga je hinduizem usvojil, potem ko je prišlo pod vplivom budistične kritike do reformiranja te religije. Kmalu po Budovi smrti so se začela mnenja njegovih privrženecv razhajati. Končno so se razvile različne vrste budizma. Dve glavni veji danes razširjenega budizma sta teravadski in mahajanski budizem.

Teravadski budizem (ali Mali voz)

Teravada pomeni nauk prednikov. Teravadski budisti verujejo, da Budove izvirne nauke izpolnjujejo bolj natančno kot druge skupine. Budo imajo za pomembno osebo in popoln vzor, vendar menijo, da je bil vendarle samo človek. Po smrti ni mogel več pomagati ljudem. Zato teravadski budisti ne molijo k Budi. Verujejo, da mora posameznik uspeti v življenju z izpolnjevanjem Tipitake (zbirka spisov). Sangha (skupnost budističnih menihov ali redovnic) je zelo pomembna za teravadске budiste in verujejo, da bodo ljudje, ki niso menihi, manj uspešni v iskanju svojega razsvetljenja.

Mahajanski budizem (ali Veliki voz)

Mahajanski budisti verujejo, da Buda lahko usliši prošnje ljudi tudi danes. Vidijo ga kot enega od mnogih Bud preteklosti, sedanosti in prihodnosti. Verujejo tudi v bodisatve – ljudi, ki so na robu razsvetljenja, a so se vendar odločili ostati na tem svetu, da bi pomagali drugim doseči isto stanje. Poleg Tipitake uporabljajo tudi druga besedila. Čeprav je sangha pomembna, ni bistveno postati menih, saj se je mogoče približevati nirvani kljub posvetnemu življenju. Ko se je budizem razširil po vsej Aziji, so se mahajanski budisti prilagodili različnim kulturam, s katerimi so prišli v stik. To je pripeljalo do razvejenosti te vrste budizma. Tri od teh so: vadžrajana, neomadeževana dežela in zen.

Vadžrajanski budizem

Da bi vadžrajanski budisti dosegli nirvano, pojejo mantre in pri meditaciji uporabljajo mandale (tj. vzorec različnih barv in oblik, ki naj bi oddajal pozitivno energijo). Vadžrajanski budizem je znan tudi kot tibetanski budizem, ker je dosegel svoj vrh prav v Tibetu. Njegovi voditelji so imeli politično moč in tudi verski vpliv. Leta 1950 je Tibet zasedla Kitajska, ki je kot komunistična dežela religijo prepovedala. Mnogo budistov je moralo zbežati. Voditelj vadžrajanskih budistov, ki se imenuje dalajlama, še vedno živi v izgnanstvu v Indiji.

Budizem neomadeževane dežele

Budizem neomadeževane dežele je nastal na Kitajskem in se razširil na Japonsko približno v 13. st. Osrednji lik je bodisatva, znan kot Buda Amida. Bil je tako poln usmiljenja, da se je zaobljubil: vsakdo, ki bo ob smrti zaklical njegovo ime, se bo ponovno rodil v neomadeževani deželi, kraju, kjer naj bi bilo vsakomur dano izpolnjevati Budove nauke in doseči nirvano.

Zen budizem

Kot budizem neomadeževane dežele je tudi zen budizem nastal na Kitajskem in se razširil na Japonsko približno v 13. st. Zen pomeni meditacijo in zen budisti želijo preživeti čim več časa v tem stanju. Zen budisti uporabljajo tudi uganke, imenovane koani, kot je ta: Kakšen je zvok ene roke, ki ploska? Namen koanov je nasprotovati ustaljenim logičnim miselnim vzorcem, tako da vidijo prek vnaprej ustvarjenega mnenja in s tem dosežejo razsvetljenje. Sveti spisi so za zen manj pomembni kot za druge vrste budizma.

Meditacija

Večina budistov meni, da je meditacija bistvena za doseg nirvane. Med meditacijo se z raziskovanjem svojega bistva doseže razumevanje Budovega nauka. Meditacija pogosto vključuje osredotočenje na misel o minljivosti in spreminjanju. Mnogo budistov misli, da je lahko skoraj vsaka stvar primerna za osredotočanje pri meditaciji in pravijo, da je treba vsakodnevne opravke delati skrbno. To pomeni, da se morajo ljudje osredotočiti na sedanji trenutek in ne smejo dovoliti, da bi jih zmedle druge moteče misli. Budistični samostani imajo pogosto sobo za meditacijo, ki je na voljo tudi obiskovalcem.

Nirvana

V trenutku svojega razsvetljenja je Buda dosegel nirvano. To je osvoboditev iz kroga reinkarnacije in tako tudi osvoboditev od trpljenja. Budisti pravijo, da se nirvana ne more opisati z besedami, saj je onstran določljivega. Buda je živel do svojega osemdesetega leta. Ko je umrl, so ga začeli imenovati Tathagata, kar pomeni "Tako je odšel". To opisuje stanje nirvane po smrti, ko se človek ne more ponovno roditi in zanj ni obstajanja niti neobstajanja.

Stavbe

V vseh budističnih deželah imajo templje, vendar za bogoslužje niso nujno potrebni. Nekatere budistične svete stavbe se imenujejo pagode. Pogosto so zgrajene kot posebno oblikovan stolp, zlasti na Japonskem in Kitajskem. Poleg templjev in pagod so tudi zgradbe imenovane stupe. Stupa je zaprta, gomilasta stavba, ki naj bi vsebovala Budove posmrtno ostanke ali prepise njegovih nauk. Pogosto so zvonasto oblikovane. Obiskovalci se poklonijo Budi s hojo okrog stavbe.

Romarski kraji

Nekateri od glavnih budističnih romarskih krajev so povezani s pomembnimi dogodki iz Budovega življenja: njegovim rojstnim krajem (Lumbini), krajem njegovega razsvetljenja (Bodh Gaja), krajem njegove prve pridige (Sarnath) in krajem njegove smrti (Kušinara).

Predpisi

V svojih molitvah menihi in laiki redno obljublajo, da se bodo vzdržali petih stvari:

- da bi povzročali krivico živim bitjem,
- da bi jemali, kar jim ni dano,
- spolne nemorale,
- lažnivosti,
- uživanje alkoholnih pijač in drog, ker to rado zamegli um.

Nekateri laiki se držijo zahtevnejše stopnje in posebno ob praznikih skupaj z menihi obljublajo, da se bodo odpovedali:

- uživanju hrane ob poldnevih,
- plesu, petju in zabavi,
- nošenju cvetnih vencev, uporabi lepoticja in osebnega okrasja.

Menihom obljublajo, da se bodo vzdržali:

- sprejemanju zlata in srebra,
- uporabi razkošne postelje.

Svete knjige

Budove nauke so zapisali šele po njegovi smrti. V začetku so jih širili z ustnim izročilom. Ena od pomembnih zbirk spisov se imenuje Tipitaka (tri košare). Je najpopolnejši palijski kanon, ki se je ohranil do danes. Obsega Budove izreke, njihove razlage in pravila za menihe. Napisana je bila v 1. st. pr. n. št. v Šrilanki.

Prejšnje okoliščine

Za budiste in veliko tistih, ki so prepričani v moč dobrih in slabih dejanj in verjamejo v preseljevanje bitij, je življenje Gautame, zgodovinskega Bude, nič drugega kot dokončanje dolgega, zelo dolgega duhovnega napredovanja Bodisatve (bitja na poti prebujenja), vse do izjemnega stanja popolnoma in dokončno prebujenega Bude. Zgledno življenjsko pot Bodisatve nam razkrivata dve zbirki besedil palijskega kanona: Budavamasa in Džataka. Budavamasa naj bi v legendah pripovedovala zgodovino 24 Bud, predhodnikov Gautame. V svojem 22 življenju Bodisatve je bil zgodovinski Buda rojen kot kralj Vesantara.

Lotos

Simbol budizma je tudi lotosov cvet, ki raste iz blatnega dna ribnikov. Pravijo, naj si ljudje prizadevajo postati čimbolj podobni lotosu. Blato predstavlja človekovo življenje, čistost cveta simbolizira razsvetljenje.

Ali Bog obstaja?

Budi se je zdelo najbolj potrebno najti odgovor na vprašanje trpljenja in ni izgubljal časa s praznim razglabljanjem. Ni se mu zdelo potrebno iskati odgovor na vprašanje o obstoju Boga in zakaj oz. kako je bil ustvarjen svet. Po njegovih besedah bi bilo to, kot če bi človek, ranjen od puščice, zavrnil lajšanje bolečin, dokler ne bi izvedel, koliko peres je imela puščica ali kakšne barve so bili lasje človeka, ki jo je izstrelil.

Trije dragulji

Trije dragulji budizma ali *triratna* so Buda, dharma (njegov nauk) in sangha (meniška duhovna skupnost). V vsakem budističnem svetišču in pri vsakem srečanju se obračajo na te tri dragulje, ko trikrat ponovijo preprost obrazec, za katerega verujejo, da ga je Gautama dal svojim prvim misijonarjem.